

A könyvtári és tájékoztatási munka egysége

Jiří Zahradil

Amikor integrált tájékoztatási intézményekről beszélünk, nem szabad megfeledkeznünk a történeti szemponttól. Kezdetben tájékoztatási intézmény ilyen néven nem létezett. Természetesnek vették, hogy a tájékoztató szolgálat a tudományos könyvtár dolga. Ezt a feladatát előbb csak a saját könyvállományára alapozva végezte, majd később - a múlt század végétől - a tudományos referáló folyóiratokra is kiterjedve. Ezeknek a folyóiratoknak színvonala - különösen a nemzetközi együttműködés keretében - egyre emelkedett (pl. a *Chemisches Zentralblatt* stb.).

Eközben azonban néhány intézményben a könyvtáron kívül szervezték meg a speciális részlegeket, amelyeket általában dokumentációs központnak neveztek el. Ennek az új szerveződésnek az volt az oka, hogy néhány, az anyaintézményt érdeklő tudományterületen (és a műszaki tudományokban különösen) hiányoztak a referáló lapok. A háború utáni időszakra - különösen az ötvenes években - jellemző volt az ilyen szolgálatok növekvő száma. A dokumentációs központok mind szélesebb hatáskört vívnak ki maguknak, és ma komoly vetélytársai a tudományos könyvtáraknak.

Ebben az időben jön létre az a téveszme, hogy "a tudományos könyvtáraknak csak az a kötelességük, hogy megszerezzék a teljes szöveget", ezt persze a dokumentációs központok ajánlják. Van emögött néhány objektív ok is, például:

- a releváns referáló folyóiratok hiánya;
- a sok könyvtár részéről tapasztalható konzervatívizmus, az új fejleményekkel szembeni idegenkedés;
- a könyvtári káderek hiányos képzettsége, ami miatt nem képesek a használók újfajta igényeinek a kielégítésére.

Ám szubjektív okok is szerepet játszanak, nevezetesen:

- a meglévő referáló folyóiratok elégtelen ismerete;
- némely áltudós tunyasága a szaporodó releváns szakirodalom tanulmányozása terén; és
- néhány esetben az olvasók hiányos nyelvtudása.

Mindezzel összefüggésben vetődik fel az az elmélet, hogy a használóknak tula jdonképpen nincs is szüksége a tudományos munka teljes szövegének az elolvasására, egy kivonat is megteszi. Az alapjában véve háromlépcsős folyamat (keresés - kiválasztás - a releváns irodalom tanulmányozása) egyetlen lépcsőre szűkül le (a referátum elolvasása).

Ebben az időszakban jön létre a "kétvágányú" intézményfejlődés: könyvtári rendszerek, és tájékoztatási rendszerek jönnek létre.

Ezt a helyzetet használják ki az irányító szervek, amelyek *Parkinson* törvényének megfelelően - így több kőből építhetik fel saját piramisukat.

A hatvanas években a tájékoztató szolgáltatásban megjelennek a számítógépek - elsőként a referáló folyóiratok kiadásában. Lehetővé válik, hogy outputként ne csak a referáló folyóirat nyomtatott formáját kapjuk meg, hanem a számítógéppel kezelhető adathordozót is. S néhány év múlva már lehetővé válik a különféle forrásból származó adatok kumulálása, valamint nagyméretű adatbázisok építése is, ami most már nem a referáló folyóiratok privilégiuma. Először úgy tűnt, hogy ez a fejlődés nem támogatja a jelenlegi kétvágányúságot: a tudományos könyvtárak és a tájékoztatási intézmények külön rendszereit. És megállapítható, hogy néhány - minőségi kutatómunkát végző - intézményre a szóban forgó időszakban is a könyvtári és a tájékoztatási tevékenység integrálódása a jellemző.

Példaképpen had említsem a Magyar Tudományos Akadémia Könyvtárát, ahol ez a kettősség soha nem következett be, vagy a mi akadémiánkat, amelyben a két szervezetet már a hatvanas évek második felében egyesítették.

Az új technika a könyvtári és tájékoztatási munka integrációjának leghatékonyabb fegyvere, hiszen

- a nagy adatbázisokban való online keresés elméletileg minden pontról - tehát a könyvtárakból is - lehetséges;
- a használók arra az egységes álláspontra jutnak, hogy a bibliográfiai adatbázisból származó információ csak előzetes jelzés (ugyanakkor nagy segítség), a releváns művek kiválasztásához, de a teljes szövegnek mielőbb rendelkezésre kell állnia;
- a papíralapú információhordozót nagy kapacitású új adathordozóval (pl. CD-ROM-mal) lehet helyettesíteni, amely lehetővé teszi a gépi keresést; a referáló lapokat és referenszműveket mind gyakrabban adják ki ebben a formában, és ezekre a tudományos könyvtárak is előfizetnek;
- a könyvtárak automatizálják saját munkaműveleteiket (és ez jelenti a konzervativizmus elleni legnagyobb támadást, ugyanakkor a könyvtári munkatársak képzettségének korszerűsítésére is nyomást gyakorol).

Ezek a tények szolgáltatják a legjobb érveket a könyvtárosi és tájékoztatási munka integrációjához, aminek a szervezeti struktúrában is tükröződnie kell. Mindazonáltal ez lassú folyamat.

Mostanában viszont új tendenciákat figyelhetünk meg a könyvtárosi és tájékoztatási munka megosztására. Ezek "elméleti bázisa" az a gondolat, hogy "az információ áru", és mint árut kell adni-venni, mint a tájékoztatási intézmények termékét. Ezzel szemben a könyvtárak szolgáltatásait az ingyenesség alapján kell nyújtani. Így hát visszajutunk a korábbi megosztáshoz, de ezúttal más érvek révén. (Itt azokra a tudományos könyvtárakra gondolok, amelyek részben vagy egészében az állami költségvetésből gazdálkodnak - mint például keleten az akadémiai vagy állami könyvtárak, nyugaton az egyetemi, állami és nemzeti könyvtárak -, nem pedig a kereskedelmi tevékenységet folytató intézmények költségvetéséből fenntartott könyvtárakra. Tájékoztatási intézményeken pedig itt most nem a kereskedelmi adatbázisokat előállító intézményeket kell érteni.)

Az információ azonban csak részben áru, hiszen egyben az emberiség tudományos ismereteinek is része. Abszurd az az elképzelés, mely szerint a tudományos felfedezést is (- nem a szabadalmat! - adni-venni fogják). Az oktatási információról sem beszélhetünk

úgy, mint árucikkről. Végül a tájékoztatás egész területe bele van ágyazódva a kultúrába, amelyet lehetetlenség áruként meghatározni.

Itt egy sor újabb tisztázandó kérdéssel találjuk szembe magunkat, de azt hiszem, hogy ezt a problémát nem lehet érvként használni egy olyan terület megosztására, amely most logikus, hogy integrációra törekszik.

(Fordította: MÁNDY Gábor)

+ + +

AZ ALEXANDRIAI KÖNYVTÁR ÉPÍTÉSÉRE kiírt pályázatot egy norvég tervezőiroda nyerte. A tervekszerint 180 millió dollárért épül fel — az ENSZ és az UNESCO támogatásával — a nemzetközi jelentőségű tudományos könyvtár. (DBI-Pressespiegel, 1989. szept.)

+ + +

MOZGÓ ISKOLAI KÖNYVTÁR állott munkába Saarbrückenben, a közművelődési könyvtárakat már 10 éve ellátó bibliobusz mellett; 25 iskolát látogat meg kéthetenként (ebből 19 elemi iskola). A két bibliobusz állománya összesen 23 000 dokumentum (könyv, folyóirat, kazetta); egyszerre 5-5 000 dokumentumot tudnak szállítani. (DBI-Pressespiegel, 1989. aug.)

+ + +

HÉTSZERES ÁRAT FIZETETT A KÖNNYELMŰ OLVASÓ a goslari Városi Könyvtárból kikölcsönzött könyvekért. A karácsonyi ünnepekre kivitt olvasnivalót berakta a kocsija csomagtartójába, s a csomagtartót nyitva felejtette; el is lopták mind a 10 kötetet. Négyet meg tudott venni, de hat már nem kapható; a könyvtár ezekről másolatot készített, beköttette, s benyújtotta az 576 márkás számlát, ami hétszerese a könyvek névleges bolti árának. Az olvasó a közigazgatási bírósághoz fellebbezett, de az is jogosnak minősítette a könyvtár követelését. (DBI-Pressespiegel, 1989. aug.)